

In onze andere tijden

Internationaal - Bart Luirink - Hoofdrospelers uit het ondergrondse verzet tegen de apartheid in Zuid-Afrika worden vandaag gebrandmerkt als 'enemies of the state'.

Andere Tijden zond 26 februari een *remake* uit van een aflevering uit 2010 over de Nederlandse betrokkenheid bij de vrijlating van Nelson Mandela. Conny Braam kwam uitgebreid aan het woord over haar bijdrage aan Vula. Deze ondergrondse ANC operatie was er vooral op gericht om vanaf medio jaren tachtig uit Zuid-Afrika verbannen leiders van de beweging het land in te smokkelen. Men wilde het verzet voorbereiden op een democratische *Wende* die zou kunnen volgen op de toenemende erosie van de machtsbasis van het blanke regime. Tot een volledige uitholling kwam het niet. In 1990 bond het minderheidsbewind in, liet Mandela vrij en toonde een bereidheid om te gaan onderhandelen. De overgang naar democratie werd bekroond met de eerste algemene verkiezingen in 1994. Zwart Zuid-Afrika kon voor het eerst naar de stembus.

Operatie Vula

Andere Tijden legde begrijpelijkerwijs de nadruk op de Nederlandse betrokkenheid bij Vula. Pakweg zeventig mensen waren sinds 1987 betrokken bij de ingrijpende transitie van Zuid-Afrikaanse verzetsmensen. Met behulp van bewegingsoefeningen, make-up, valse gebitten, pruiken en nieuwe *outfits* werd ze een andere identiteit aangemeten en de daarbij behorende paspoorten verstrekt. Zo vonden ze hun weg terug naar het geboorteland. Daar, en in de buurlanden, hadden enkele tientallen Nederlanders, met Britten en Canadezen, verschillende *safe houses* ingericht. Met behulp van enkele Philipsmedewerkers werd een smartphone *avant la lettre* ontwikkeld waarmee de communicatie tussen Mandela in de gevangenis en de ANC leiding in Lusaka tot stand werd gebracht. Zo kon Mandela zijn kameraden nauwkeurig op de hoogte houden van de oriënterende

gesprekken die hij met vertegenwoordigers van het minderheidsbewind voerde. De informatie werd via Londen en Amsterdam, waar Braam de eerste berichten van Mandela decodeerde, naar Lusaka gestuurd. Ook werd er informatie doorgegeven via floppy discs die door een KLM stewardess Zuid-Afrika werden binnengesmokkeld.

Collectief

‘Operatie Vula’ was zo succesvol omdat deze zich in het diepste geheim voltrok. Gedurende vier jaar wisten de betrokkenen bij deze operatie zich aan het zicht van de blanke veiligheidsdiensten te onttrekken. Slechts een handjevol topleiders van het ANC, waaronder toenmalig president Tambo, was op de hoogte. Binnen de Anti Apartheids Beweging Nederland, waarvoor ik destijds werkte, wist vrijwel niemand van Braams dubbelleven. De operatie vertegenwoordigt een unieke samenwerking tussen Zuid-Afrikanen, Nederlanders en andere internationalisten. Vula bracht een groot aantal Zuid-Afrikanen bijeen die hun verschillen in huidskleur, achtergrond, sociale klasse en opleiding zowel investeerden in een strijd tegen een systeem van vernedering, ontmenselijking en geweld als overstegen voor het gedeelde ideaal van democratie en gelijkwaardigheid. Op hun beurt brachten die Zuid-Afrikanen de samenwerking tot stand met internationale vrienden en ze nodigden hen uit om aan die strijd een betekenisvolle bijdrage te leveren. De geschiedenis van het verzet tegen de apartheid is er natuurlijk ook een van pijn, ontwrichting, verraad en uitputting. Toch roept zo’n aflevering van Andere Tijden vooral gevoelens van heimwee op naar de idealen die zovelen van onze generatie omhelsden.

IJzingwekkende strijd

De heimwee wordt ook geactiveerd door enkele recente ontwikkelingen in Zuid-Afrika. In de afgelopen maanden is een ijzingwekkende strijd opgelaaid die draait om het beheer van de instituties van de staat. In de afgelopen jaren benoemde president Zuma vrienden en andere getrouwen op sleutelposities binnen onder meer de nationale inlichtingendienst, het kantoor van de openbaar aanklager, de *Hawks*, de belangrijkste misdaadbestrijdingseenheid binnen de politie, de nationale luchtvaartmaatschappij, de publieke omroep en de belastingdienst. Die laatste dienst, de *South African Revenue Services* (SARS), was tot voor kort het succesverhaal van het nieuwe Zuid-Afrika. Na de democratische omwenteling werd de dienst omgevormd tot een publieksvriendelijke en efficiënte machine die

jaren achtereen miljarden meer binnenhaalde dan begroot. Zo werd de basis gelegd voor een sociaal vangnet, grote infrastructurele werken en de verstrekking van aidsremmers. De dienst wist zich na de era van apartheid en corruptie te vrijwaren van politieke bemoeienis en incasseerde zonder aanzien des persoons. Dat succes kan op het conto worden geschreven van een *collectief* waaraan ook verschillende bekeerlingen uit de apartheidstijd bijdroegen maar het grootste krediet moet gaan naar twee mannen die ook in Operatie Vula een sleutelrol speelden: Pravin Gordhan en Ivan Pillay. De laatste heb ik in de loop der jaren persoonlijk leren kennen.

Ivan Pillay

Ivan is een man van onmetelijke integriteit en toewijding aan het ideaal van een rechtvaardige samenleving. Ik ken weinig mensen met zoveel inzicht in het complexe post-apartheid Zuid-Afrika, een vrijdenker *pur sang*.

‘Enemy of the state’

Ivan werd interim-hoofd van SARS nadat zijn baas, Gordhan, in 2009 tot Minister van Financiën werd benoemd. Vijf jaar later werd Gordhan gedegradeerd naar een lagere kabinetspositie. Daarmee kwam de weg vrij om ook Ivan weg te werken. Het begon met een *smear campaign* in de Sunday Times, een krant die zich ook in de apartheidsjaren veelvuldig liet gebruiken door inlichtingendiensten. Eind 2014 benoemde Zuma zijn oude vriend, en in ballingschap de babysitter van zijn kinderen, Tom Moyane. Deze ging over tot schorsing van Pillay en verhevigde de fluistercampagne gericht op karaktermoord en uiteindelijk vervolging. Over de talrijke beschuldigingen aan het adres van Ivan valt veel te zeggen. Ik volsta met de door de meeste Zuid-Afrikaanse media gedeelde conclusie dat ze nergens op berusten. Toch zou tegen Ivan inmiddels een arrestatiebevel in elkaar gedraaid

zijn door het nieuwe hoofd van de Hawks, die zijn sporen verdiende als commissaris in een apartheidsthuisland, en de nieuwe adjunct van de openbaar aanklager, die beiden door Zuma werden benoemd. Als dat zo is maken deze beschuldigingen hem tot een 'enemy of the state'. Dat betekent dat hij in het geval dat echt tot arrestatie wordt overgegaan niet op borgtocht kan worden vrijgelaten.

Ivan is niet de enige. Verschillende goed functionerende leidinggevendenden binnen de politie werden in de afgelopen tijd eveneens ontslagen. De belangrijkste posities binnen bovengenoemde instituties worden inmiddels ingenomen door mensen uit de vriendenkring van de president. Op de achtergrond speelt een familie van Indiase investeerders, de Gupta's, waarmee Zuma een innige relatie onderhoudt, een grote rol. Op het spel staan overheidsopdrachten in allerlei sectoren en belangen in een nieuw nucleair project.

Kapitale blunder

Het Ministerie van Financiën wist tot december 2015 te ontkomen aan de machtsgreep van de president. Voor Zuma was dat dan ook de reden om minister Nene te ontslaan en te vervangen door de ANC *backbencher* Des van Rooyen. Drie dagen later - de Rand had inmiddels ruim tien procent van zijn waarde verloren - werd Zuma gedwongen om de benoeming terug te draaien nadat ambtenaren hadden geweigerd zich naar de decreten van Van Rooyen te schikken. Hij had een kapitale blunder begaan en er werd Zuma geen andere keus gelaten dan Pravin Gordhan opnieuw aan te stellen als Minister van Financiën. Gordhan werkt met onnoemelijke energie aan het herstel van de opgelopen schade.

Sindsdien zijn de beren los. Vice-president Cyril Ramaphosa keerde zich in bedekte termen tegen wat inmiddels 'state capture' heet, een rooftocht gericht op de staatseigendommen en -opdrachten. Jessie Duarte, lid van het dagelijks bestuur van het ANC, nodigde Ivan Pillay en de eveneens geschorste Anwar Dramat en Robert McBride, politiemannen die ook in het verzet tegen de apartheid actief waren, uit om haar te vergezellen bij de opening van het parlement. Het was niet minder dan een opgestoken vinger naar Zuma die de media niet ontging.

Enkele dagen later liet de openbaar aanklager een vragenlijst bij Gordhan

afleveren. Met beantwoording zou hij zich moeten verdedigen tegen de vele verdachtmakingen die in de afgelopen tijd zijn verspreid met als mogelijke consequentie net als Ivan Pillay als 'enemy of the state' te worden gebrandmerkt. Gordhan heeft de brief inmiddels afgedaan als een poging de voorbereidingen van zijn optreden in het parlement te ontregelen. De secretaris-generaal van het ANC, Gwede Mantashe, heeft inmiddels zijn vertrouwen in Gordhan uitgesproken.

Verzet tegen Zuma

De acties en verklaringen van verschillende ANC-bestuurders duiden op een groeiende moed om Zuma de wacht aan te zeggen. Anders dan in de machtsstrijd tussen Mbeki en Zuma in 2007 gaat het vandaag veel minder om een gevecht tussen poppetjes maar om een keuze tussen de kleptocratie, waarvoor Gordhan waarschuwde, of democratie. Een keuze voor de strijd *tegen* armoede of *voor* corruptie en zelfverrijking. Met dat laatste lijken steeds meer mensen te willen afrekenen. Mooi dat het verzet wordt aangevoerd door mensen die dat ook al deden in andere tijden. Pijnlijk dat ze in onze tijden het doelwit zijn van een kliek nietsontziende graaiers uit eigen kring.

Amandla!

Door Bart Luirink

Dit artikel verscheen eerder op www.bartluirink.nl